

Lišková Z.¹, Sláviková K.¹, Liška M.², Lehotská V.³

¹ Radiológia s.r.o., UNB – Petržalka, Antolská 11, Bratislava

² Klinika anesteziológie a intenzívnej medicíny, Limbova 5, Bratislava

³ II. Rádiologická klinika LFUK a OÚSA, Bratislava

Právne aspekty vzťahu klinických údajov a rádiologických vyšetrení

Abstrakt

žiadanky na rádiologické vyšetrenie sú základnou formou komunikácie používanou medzi lekármi indikujúcimi pacientov na rádiologické vyšetrenie a rádiológom. Lekár indikujúci rádiologické vyšetrenie je povinný poskytnúť rádiológovi relevantné údaje o pacientovi, ktorý má vyšetrenie podstúpiť. Je zodpovedný za správne uvedenie klinického problému v žiadanke tak, aby tieto informácie umožnili výber najvhodnejšieho protokolu rádiologického vyšetrenia. Žiadanky na rádiologické vyšetrenia však často nespĺňajú základné požadované atribúty.

V práci sú zhrnuté metodické a právne aspekty platné pre vypisovania žiadaniek na zobrazovacie vyšetrenia v podmienkach slovenského zdravotníctva, s ohľadom na celosvetové odborné usmernenia.

Kľúčové slová: žiadanka, rádiodiagnostické vyšetrenie, indikujúci lekár, rádiológ, odporúčenie

Abstract

Radiologic request forms are the basic form of communication between the radiologist and clinicians referring patients for examinations.

A doctor ordering a radiologic exam is required to provide relevant patient data to the radiologist. He is also responsible for providing a correct summary of the clinical problem, in order for the most appropriate radiologic examination protocol to be chosen. Radiologic request forms often do not meet these basic requirements.

The aim of this paper is to summarize methodological and legal aspects of writing request forms in the setting of Slovak healthcare system, while also taking into consideration international guidelines.

Key words: request form, radiologic exam, referring physician, radiologist, guideline

Úvod

Ošetrojúci, respektíve indikujúci lekár je povinný uvádzať podstatu klinického problému tak, aby tieto informácie

umožnili výber najvhodnejšieho protokolu rádiologického vyšetrenia. Zároveň je zodpovedný za správnosť údajov poskytnutých vykonávajúcemu lekárovi – rádiológovi. Správna indikácia na vyšetrenie zobrazovacími technikami je nespochybniteľná ak je vysoká pravdepodobnosť, že vhodne zvoleným zobrazovacím vyšetrením sa významne ovplyvní ďalšie rozhodovanie a postup ošetrojúceho lekára.

Rádiológ je zodpovedný za správne vykonanie vyšetrenia a interpretáciu výsledkov, t. j. precízne štylizované a formulované odpovede na klinické otázky. Súčasťou rádiologického vyšetrenia je popis nálezu na vyšetrovanom orgáne alebo na orgánovom systéme. Obsahom popisu musí byť názov vyšetrenia, dátum jeho vykonania, podrobný popis techniky vyšetrenia a zistených patologických zmien s ich interpretáciou resp. záver vyšetrenia. Môže pripojiť aj odporúčenia pre ďalší diagnostický a liečebný postup. Popis musí byť označený podpisom a čitateľným odtlačkom pečiatky rádiológa.¹

Napriek dokumentačnej dôležitosti žiadaniek na rádiologické vyšetrenie sa rádiológovia v bežnej praxi stretávajú so závažnými nedostatkami pri vyplňovaní tlačív na vyšetrenie zobrazovacími metódami. Práca je preto zameraná na zhrnutie metodických usmernení a legislatívnych vymedzení, ktoré upravujú postupy vo vedení zdravotnej dokumentácie týkajúcej sa postupu objednávaní, vykonávaní a kontroly laboratórnych a zobrazovacích vyšetrení.

1. INDIKAČNÉ KRITÉRIÁ PRE ZOBRAZOVACIE METÓDY

1.1 Indikačné kritériá pre zobrazovacie metódy – iniciatíva Európskej komisie

Pre správnu orientáciu v procese indikovania sú k dispozícii „Indikačné kritériá pre zobrazovacie metódy“. Ide o slovenský preklad a upravenú verziu doporučení vypracovaných Európskou komisiou (EC) – „Referral Guidelines for Imaging“ – ktorý bol vydaný v roku 2000 ako zvä-

zok 118, edícia Radiačná ochrana (preklad z anglického Radiation Protection). Originál je možno nájsť v deviatych oficiálnych jazykoch EU na internetovej adrese <http://europa.eu.int/comm/environment/radprot/118/118.htm>.

Smernice, alebo odporúčenia (angl. guidelines) sú systematicky spracované zásady, ktoré slúžia lekárovi a pacientovi ako vodítko k rozhodnutiu o náležitej lekárskej starostlivosti. „Odporúčenie“ nie je nemennou šablónou pre klinickú prax, ale reprezentuje koncepciou ideálnej praxe, v hraniciach ktorej sa musia zohľadňovať individuálne potreby každého pacienta. Z toho vyplýva, že žiadny súbor odporúčení sa nedá plošne aplikovať a problematiku medicínske otázky si vyžadujú diskusiu odborníkov.

Americká odborná spoločnosť, The American College of Radiology, striktné požaduje, aby žiadanky na rádiologické vyšetrenia boli vypísané lekárom, alebo iným, primerane licencovaným poskytovateľom zdravotnej starostlivosti, pričom žiadanky musia poskytovať sufficientné množstvo kvalitných informácií demonštrujúcich medicínsku potrebu rádiografického vyšetrenia. Takouto žiadankou je žiadanka obsahujúca príznaky, symptómy ochorenia, relevantnú anamnézu s uvedením už potvrdených diagnóz. Doplňujúce informácie týkajúce sa špecifického dôvodu pre vyšetrenie ako aj suspektná diagnóza sú významne nápomocné pre adekvátny výber vyšetrenia a interpretáciu výsledkov.

V Európe The European Union Council Directive for Radiation Protection Regulation of European Union Nations konštatuje, že indikujúci lekári sú povinní zozbierať všetky diagnostické informácie, ktoré zdôvodňujú opodstatnenosť indikovaného rádiologického vyšetrenia a tieto informácie komunikovať s rádiológom, ktorý má konečnú zodpovednosť za posúdenie požadovaného výkonu. Opäť sa zdôrazňuje originálne, kompletne a správne vyplnenie žiadanky.² Nepripúšťa sa dokonca ani možnosť použitia kopírovaného alebo klonovaného textu, t.j. takého, ktorý je obsahovo zhodný s prechádzajúcimi údajmi v zdravotnej dokumentácii a má rovnaký slovosled. „Klonovanie“ dokumentácie sa pokladá za nesprávnu interpretáciu potreby požadovaného vyšetrenia a môže byť dôvodom odmietnutia služby pre absenciu medicínskeho zdôvodnenia, ako aj dôvodom pre indikujúceho lekára na refundáciu poisťovňou preplatených výkonov, ba dokonca môže byť pokladaná za kriminálny skutok.³

1.2 Právne usmernenia o postupe objednávaní zobrazovacích metód v zdravotníctve Slovenskej republiky

Postup pri objednávaní, vykonávaní a kontrole laboratórnych a zobrazovacích vyšetrení na Slovensku rieši **Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o postupe objednávaní, vykonávaní a kontrole laboratórnych a zobrazovacích vyšetrení** (ďalej

len Odborné usmernenie) uverejnené vo Vestníku Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky, Čiastka 27-32, zo dňa 25. júna 2014, ročník 62, číslo: 02032/2014-SZ.

Účelom tohto odborného usmernenia je stanoviť jednotný postup pri objednávaní, vykonávaní a kontrole laboratórnych a zobrazovacích vyšetrení.

V Čl. II. tohto odborného usmernenia sú vymedzené základné pojmy nasledovne: **Indikujúci lekár** je ošetrojúci lekár, ktorý indikuje laboratórne a zobrazovacie vyšetrenia. **Vykonávajúci lekár** je ošetrojúci lekár, ktorý realizuje potrebné výkony pre zabezpečenie uskutočnenia laboratórnych a zobrazovacích vyšetrení.

V článku III. je upravený postup pri žiadosti o laboratórne a zobrazovacie vyšetrenia indikujúcim lekárom nasledovne: Indikujúci lekár vyplní žiadanku na laboratórne a zobrazovacie vyšetrenia (ďalej len „žiadanka“). Žiadanka obsahuje: a) meno, priezvisko a rodné číslo pacienta, b) kód zdravotnej poisťovne pacienta, c) kód choroby, pre ktorú lekár žiada vyšetrenie, d) vyznačené žiadané vyšetrenie alebo popis vyšetrenia, e) pečiatku a podpis indikujúceho lekára, f) dátum realizácie vyšetrenia, ak je určený.

Za opodstatnenosť indikovaných vyšetrení a správnosť vyplnenia žiadanky zodpovedá indikujúci lekár. Indikujúci lekár indikuje, vykonáva a kontroluje realizáciu všetkých ním vyžiadaných laboratórnych a zobrazovacích vyšetrení potrebných k stanoveniu diagnózy a liečbe pacienta v rozsahu svojej špecializácie.

Podľa čl. IV tohto usmernenia za zber, vyhodnotenie a kontrolu výsledkov indikovaných vyšetrení zodpovedá indikujúci lekár.⁴

Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o postupe objednávaní, vykonávaní a kontrole laboratórnych a zobrazovacích vyšetrení má dva významné nedostatky:

- Absencia povinnosti uvádzať klinické informácie o pacientovi;
- Absencia povinnosti uvádzať údaje nutné na vykázanie výkonu do zdravotných poisťovní.

Odborné usmernenie nekladie povinnosť uvádzať na žiadaných klinicky podstatné údaje o pacientovi. Absencia tejto požiadavky (uvádzať výsledky predchádzajúcich vyšetrení, epikrízy, a pod.), je v rozpore s celoeurópsky akceptovanými indikačnými kritériami a aj s odporúčaniami uvedenými v Koncepcii zdravotnej starostlivosti v odbore rádiológia a Indikačnými kritériami pre zobrazovacie metódy. Pri absencii epikrízy v žiadanke prichádza rádiologická diagnostika o cenné informácie napomáhajúce cielej diagnostike, čím sa zároveň zvyšuje pravdepodobnosť chybného rádiologického popisu.^{5,6,7,8}

V Odbornom usmernení nie je uvedená povinnosť indikujúceho lekára uvádzať kód PZS odosielaťa a kód lekára odosielaťa. Avšak tieto kódy sú podľa Metodického usmernenia Úradu pre dohľad nad zdravotnou sta-

roztvorenou (ÚDZS) č. 9/8/200 o spracovaní a vykazovaní zdravotných výkonov poskytovateľov zdravotnej starostlivosti elektronickou formou, povinnou položkou pri vykazovaní výkonov poskytnutej zdravotnej starostlivosti do zdravotných poisťovní a sú bezpodmienečnou nutnosťou pre uhradenie poskytnutej zdravotnej starostlivosti poskytovateľovi.⁹

Povinnosť uvádzať na žiadanke vyššie uvádzané údaje, t.j. epikrízu, výsledky predchádzajúcich vyšetrení a príslušné kódy PZS a kódy lekára, explicitne požadujú aj Všeobecné zmluvné podmienky Všeobecnej zdravotnej poisťovne. Všeobecné zmluvné podmienky zdravotnej poisťovne Dôvera už uvádzanie týchto údajov nepožadujú.

Podľa celoeurópsky akceptovaných indikačných kritérií žiadanky musia spĺňať aj tieto kritériá:

1. majú byť vyplnené presne a čitateľne, aby sa predišlo akémukoľvek omylu,
2. musia byť uvedené jasné dôvody, ktoré viedli indikujúceho lekára k vyžiadaniu si vyšetrenia,
3. epikríza musí obsahovať dostatok klinických podrobností, ktoré umožnia rádiológovi porozumieť diagnostickému problému, pre ktorý je vyšetrenie indikované.

2. ŽIADANKY NA RÁDIOLOGICKÉ VYŠETRENIE – PRÁVNE ASPEKTY A NÁPRAVNÉ OPATRENIA

Na odstránenie nedostatkov v manažmente zobrazovacích vyšetrení by bolo možné zaviesť dve hlavné nápravy. Prvá by musela prebehnúť na úrovni Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky, druhá je realizovateľná na lokálnej úrovni pracovísk zobrazovacích metód.

2.1 Právne aspekty nápravných opatrení

V Odbornom usmernení Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o postupe objednávaní, vykonávaní a kontroly laboratórnych a zobrazovacích vyšetrení by bolo potrebné novelizovať článok III., ktorý upravuje formu a obsah žiadanky na zobrazovacie vyšetrenie tak, aby sa do usmernenia doplnila povinnosť uvádzať epikrízu a kódy odosielajúceho lekára a pracoviska. Tým by požiadavky rádiodiagnostických pracovísk nadobudli aj legislatívny podklad. K tomu však momentálne chýba vôľa činiteľov práva, ako aj slabá odborná podpora.

Rádiológ, ktorý má legálnu zodpovednosť za posúdenie oprávnenosti požadovaného vyšetrenia sa spolieha na údaje odosielajúceho lekára uvedené v žiadanke na vyšetrenie. Ak na žiadanke chýbajú údaje alebo iné nutné náležitosti, v striktnom zmysle slova je žiadanka nelegálna a rádiológ má právo vyšetrenie zamietnuť a požadovať od odosielajúceho lekára zjednanie nápravy. Avšak takéto jednanie je v mnohých prípadoch dubiózne. V prípade zamietnutia vyšetrenia s nepriaznivými následkami na pacienta by bol

rádiológ v eventúálnom trestno-právnom konaní vo veľmi ťažkej pozícii.

Druhým plošným systémom na nápravu stavu je systém kontinuálneho vzdelávania lekárov. Jeho úlohou by malo byť preškolenie klinických pracovníkov o nových zobrazovacích technikách, ich klinickej aplikácii, v akcentovaní potrieb dodržiavania kritérií pre odosielanie pacientov na vyšetrenia a dôsledné vyplňovanie žiadaniek na zobrazovacie vyšetrenia vo všetkých položkách tak, ako sú uvedené v príslušných žiadankách.

Navrhované nápravné opatrenia na lokálnej úrovni

Medzi jednotlivými rádiologickými pracoviskami je nejednotnosť formy a obsahu žiadaniek. Preto by bolo vhodné zaviesť aj v Slovenskej republike jednotné žiadanky na rádiologické vyšetrenia. Ich prílohou by boli aj špecifické dotazníky pre niektoré nozologické jednotky, napr. pre vyšetrenia muskuloskeletálneho systému. Tým by sa zabezpečila uniformná dostupnosť informácií.

Zavedenie elektronických žiadaniek prostredníctvom nemocničných informačných systémov by urýchlilo celkové spracovávanie žiadaniek aj komunikáciu klinických a rádiologických pracovísk.

Zabezpečenie kvality informácií dostupných na žiadankách je však najproblematickejšie, nakoľko stojí na individuálnom svedomí odosielaťúcich lekárov. Všetky klinické pracoviská by mali mať dostupné Indikačné kritériá pre zobrazovacie metódy. V ich dodržiavaní by mohol pomôcť audit zo strany zdravotných poisťovní ako aj pracovísk zobrazovacích metód, ktorý by bol zameraný na odosielaťúcich lekárov. Hodnotilo by sa množstvo nimi indikovaných vyšetrení v koreláte s relevantným manažmentom vyšetrení. Týmto by sa zabezpečila spätná väzba medzi poisťovňou, klinickými pracoviskami a pracoviskami zobrazovacích metód.

V neposlednom rade sú významným prínosom aj klinicko-rádiologické semináre zamerané na aktuálne problémy konkrétnych pracovísk.

Od týchto spomínaných postupov by sa očakávalo zefektívnenie manažmentu pacientov – t.j. najmä zlepšenie dostupnosti termínov na rádiodiagnostické vyšetrenia (pri zníženom počte opakujúcich sa vyšetrení alebo niekedy aj zbytočných vyšetrení) a zlepšenie vyšetrovacích postupov a popisov zobrazených orgánov zo strany rádiológov (pri lepšej kvalite dostupných informácií).

Záver

Žiadanky na rádiologické vyšetrenia sú prakticky jedinou možnosťou odbornej komunikácie medzi indikujúcim lekárom a rádiológom a mali by obsahovať všetky potrebné informácie k vyhodnoteniu zdravotného stavu pacienta. Niektoré doplňujúce informácie si môže rádiológ, ak to stav pacienta dovoľuje, vyžiadať priamo od pacienta pred vyšetrením, alebo môže kontaktovať indikujúceho lekára.

Dohľadávať chýbajúce informácie je však v bežnej praxi väčšinou problematické, a to najmä z organizačného hľadiska (pracovné vytlačenie jednak rádiológa ako aj indikujúceho lekára – operácie, vizity, konzília mimo pracoviska, bežná „nezastihnuteľnosť“ na telefóne).

Použitá literatúra

- 1 Koncepcia zdravotnej starostlivosti v odbore rádiológia. Ministerstvo zdravotníctva SR, 2006
- 2 Afolabi, O.A., Fadare, J.O., Essien, E.M.: Audit of completion of radiology request form in Nigerian specialist hospital. *Ann Ibd. Pg. Med* 2012. Vol.10, No.2 48-52
- 3 Shah, Ch.Ch., Linam L., Greenberg, S.B. : Inappropriate and cloned clinical histories on radiology request forms for sick children, *Pediatr Radiol* (2013) 43:1267–1272
- 4 Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o postupe objednávaní, vykonávaní a kontroly laboratórnych a zobrazovacích vyšetrení uverejnené vo *Vestníku Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky*, Čiastka 27-32 Dňa 25. júna 2014 Ročník 62
- 5 Franko, P., Humeník I.: Zdravotná dokumentácia ako databáza údajov o pacientovi (formy vedenia, plánované legislatívne zmeny) *Slovenský lekár*, ročník 20(34) č. 7-8/2010 s. 156 – 16
- 6 Loy, C. T., Irwig, L.: Accuracy of Diagnostic Tests Read With and Without Clinical Information. A Systematic Review. *JAMA*, October 6, 2004—Vol 292, No. 13, 1602-1609
- 7 Schuster, D.M., Elon Gale, M.: The malady of incople, inadequate and inaccurate radiology requisition histories: a computerized tretment. *AJR*: 167. Oct. 1966, 855,859
- 8 Oswal, D., Sapherson, D. Rehman A. :A study of adequacy of completion of radiology request forms, *Radiography* (2009) 15, 209-213
- 9 Metodické usmernenie ÚDZS č. 9/8/200 o spracovaní a vykazovaní zdravotných výkonov poskytovateľov zdravotnej starostlivosti elektronickou formou, august 2013, Bratislava

Korešpondenčná osoba:

MUDr. Zuzana Lišková, MPH,
Radiológia s.r.o., CT a MR pracovisko, UNB – Petržalka,
Antolská 11, 851 07 Bratislava, Slovensko
E-mail: md.zuzana.liskova@gmail.com